

timuksesta, ja Hessenin prinsipi luopui Suomen kruunusta. Saksalaissuuntaus hiipui, ensin erosi Paasikiven senaatti, sitten Svinhufvud erosi valtionhoitajan tehtävistä ja Mannerheimista kutsuttiin uudeksi valtionhoitajaksi. Toukokuussa 1919 Englanti ja Yhdysvallat lopulta tunnustavat Suomen itsenäisyyden. Suomi pelastautuu tasavaltaisena perustuslaillisena demokratiana 1. maailmansodan melskeistä.

Valkoiseen Suomeen jäänyt käsitys saksalaisista hyväntekeijöinä ja Suomen altruistisina pelastajista tulee Hentilöiden tutkimusten ja kirjan kautta selkeästi kumotuksi. Mutta historiallisesti tämä tunnesuhde eli läpi 1920–1930-luvun, ja se vaikutti merkittävästi maan poliittiseen suuntautumiseen.

Saksalainen Suomi 1918 päättyy kirjoittajien pyyntöön, että lukija miettisi, mitä vuosi 1918 olisi voinut tuoda tullessaan. He esittävät, että joulukuussa 1917 itsenäiseksi julistautuneelle Suomelle olisi voinut olla edessään seuraavia vaihtoehtoja: a) Suomi on autonominen Venäjän keisarikuntaan kuuluva suuriruhtinaskunta, b) Suomi on autonominen osa ”porvarillista Venäjää”, c) Suomi on osa bolševikkien hallitsemaa Venäjää, d) Suomi on itsenäinen sosialistinen työväentasavalta, e) Suomi on Saksan tuella itsenäistynyt tasavalta tai kuningaskunta ja f) Suomi on itsenäinen tasavalta, jonka päämiehenä on tasavallan presidentti.

Hentilöiden mukaan nämä vaihtoehdot voitiin hyvinkin aja-

tella Suomelle vuoden 1917 jouluukuussa. Näistä kuudesta vaihtoehdosta viimeinen oli Suomi itsenäisenä tasavaltana. Sen toteutumista teoksen kirjoittajat pitivät vähimmin todennäköisenä, ja he toteavat, että jotta tämä vaihtoehto olisi mahdollinen, se edellytti, että kaikkien seuraavien ehtojen tuli toteutua: a) Saksa häviäisi sodan, b) bolševikkien tulisi säilyttää valtansa Venäjällä ja c) valkoisten piti voittaa Suomen sisällissota.

Epätodennäköisin ja lähes mahdoton yhtälö toteutui, ja näin me juhlimme nyt 100 vuotta täyttävää itsenäisyyttämme.

Saksalainen Suomi 1918 voisi olla tietokirjojen Finlandia-ehdokkaana syksyllä 2017.

Yritys jäljittää uusliberalismin oppia

ILKKA PIRTILÄ

Uusliberalismi ei ole yhteiskunnallisen keskustelun eikä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen polttavia aiheita Suomessa. Tässä suhteessa uusliberalismi häviää kirkkaasti populismille, nationalismille ja fundamentalismille. Maailmalla – etenkin USA:ssa ja Isossa-Britanniassa – tilanne on toisenlainen. Tätä kirjoittaessani löysin Amazon Books -nettisivuilta satakunta 2010-luvulla ilmestynyttä tutkimuksellista tai journalistista kirjaa, jotka käyttämäni hakusanan (*neoliberalism*) perusteella keskittyvät tarkastelemaan uusliberalismia. Näistä kiintoisina esimerkkeinä mainittakoon seuraavat: Colin Crough: *The Strange*

Non-deat of Liberalism (2010), Simon Springer: *The Discourse of Neoliberalism – An Anatomy of a Powerful Idea*, David Harvey: *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism* ja Dotan Leshem: *The Origins of Neoliberalism – Modelling the Economy from Jesus to Foucault*.

Paavo Löppösen tuore kirjaessee *Vapauden Markkinat – Uusliberalismin kertomus* on yksi harvoja suomeksi luettavia uusliberalismiin keskittyneitä kirjoja. Tätä ennen vain pari suomeksi kirjoitettua tätä aihetta käsitellyttä teosta on herättänyt näkyvää keskustelua: Heikki Patomäen *Uusliberalismi Suomessa* (2007) sekä David Harveyn kir-

Paavo Löppönen
Vapauden markkinat
Uusliberalismin kertomus
Vastapaino, 2017

jan suomennos *Uusliberalismin lyhyt historia* (2008).

Tässä arvioissani esittelen ja kommentoin Löppösen tulkin-taa seuraavien kysymysten suhteen: uusliberalismin määrittely, uusliberalistisen opin ja ajattelutavan synty ja luonne, uusliberalismin poliittinen organisointuminen, uusliberalismin yhteiskunnalliset vaikutukset ja uusliberalismin pahuus. Kirjoitukse-ni lopuksi tiivistän oman kriittisen kertomukseni Löppösen ker-

tomuksesta koskien uusliberalismin kertomusta.

Mistä uusliberalismissa on kyse? Löppönen arvostelee Patomäen ja Harveyn määrittelyksiä uusliberalismista. Hänen mukaansa Patomäki näkee uusliberalismin sisällöltään liian laajana käsitteenä Patomäen mieltäessä uusliberalismin ”joka paikkaan tihkuvana kaasuna” sen koskettaessa lähes kaikkea sitä, mitä Suomessa on 1980-luvulta lähtien tapahtunut. Näin Löppösen mielestä Patomäki rakentaa tarkoituksellisesti ja virheellisesti ”olkikoiran”, jota vastaan hän urheasti asettuu. Löppösen mukaan Harveyn tapa jäsentää uusliberalismi kapitalisteille kehitettynä taloustieteellisesti kuorutettuna työkaluna ideologisessa kamppailussa on väärä; kuten myös se, että Harvey samaistaa uusliberalismin ja uusklassiseen taloustieteeseen. Löppösen omassa määrittelyssä uusliberalismi on ajatuskollektiivin kehittämä kertomus, joka tiivistää heidän oppinsa helposti ymmärrettävään ja levitettävään muotoon. Se on yhtäaikaaisesti sekä utopistinen että vastustettava kertomus. Se kertoo yhtäältä sen, millainen maailman tulisi olla ja miksi, ja toisaalta sen, mitkä ajatustyylit ja opit ovat vastustettavia ja miksi.

Tärkeä on huomata, että Löppönen, jonka näkökulma on oppi- ja aatehistoriallinen, keskittyy esityksessään systemaattisiin ja tietoisesti kehiteltyihin oppeihin ja ajatustapoihin. Juuri tämä erottaa hänet Harveysta ja monista muista Marx-vaikutteisista uusliberalismin tarkastelijoinsta, jotka näkevät sen ja laajemmin nähdyt liberaalit ajatustavat osana hegemonista taistelua ideologisesta vallasta, jossa fo-

kuksena on se, kuinka vallitsevat ajatukset tehdään vallitseviksi koko yhteiskunnassa. Tämän kaltaiset tarkastelut ammentavat ideoita sekä (joko) Louis Althusserin strukturalistisesta teoriasta koskien kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman ideologista tuotantoa ja ideologiaa valtiokoneistoja että (tai) Antonio Gramscin näkemyksestä ideologiasta osana historiallista käytäntöä, jossa keskeistä on kamppailu epäsystemaattisen arkiajatteen herruudesta.

Löppösen konstruktiolla uusliberalismista ohjelmallisena oppina on etunsa ja haittansa. Sen etu on siinä, että kirja tarjoaa pureksittua aatehistoriallista tietoa – ennen muuta – kolmesta uusliberalistisen opin perustajasta ja heidän ajattelustaan. Nämä ovat taloustieteilijä ja yhteiskuntafilosofi Friedrich von Hayek, taloustieteilijä Ludwig von Mises ja filosofi Karl Popper. Löppönen suhteuttaa kiintoisasti tämän kolmikolon oppeja sekä ohjelmallisen uusliberalismin edeltäjiin – ennen muuta klassisen liberalismin kehittäjiin (mm. Adam Smith) ja sosiaaliliberalismin kannattajiin (mm. John Maynard Keynes). Uusliberalistisen opin uusimpia vahvasti taloustieteestä virikkeitä saaneita ajattelijoita, kuten Milton Friedmania, tarkastellaan vähemmän.

Löppösen fokuksen oppihistoriallinen raja on myös haitta. Näin siksi, että tarkastelu kaapuu ideoiden maailmaan ja eksploikoiuihin ja systematisoiuihin ohjelmiin ja kirjoituksiin. Tosin Löppönen laajentaa jäsenystään uusliberalismista luvuisa ”Oheisvahingot” ja ”Reaalisesti olemassa olevaa uusliberaalia politiikkaa”, joissa hän ei rajoitu aatteellisten ohjelmien erittelyyn.

Miten ohjelmallinen uusliberalismi syntyi ja millainen on sen ideologinen ohjelma? Löppönen korostaa edellä mainitun kolmikolon (Hayek, von Mises ja Popper) merkitystä. Uusliberalismin raamatussa, kirjassaan *The Road to Serfdom* (1944) Hayek hyökkää vastaan kaikkea aktiivista talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa – joka aina lopulta tuottaa yksilöä orjuuttavaa totalitarismia. Talouden ja markkinamekanismin tulee toimia vapaasti. Näin talous määrää yhteiskunnan muiden instituutioiden ja myös moraalin luonteen vastoin vaikkapa Keynesin ajattelua. Popperin kritiikin kohteena on historismi, jonka hän määritteli sellaiseksi opiksi, missä historian kulkua hallitsevat kehityslait, jotka mahdollistavan ihmisen ja yhteiskunnan ennustamisen ja suunnittelun. Historismi johtaa hänen mukaansa totalitarismiin vallanpitäjien ohjatessa yhteiskuntaa heidän haluamaan suuntaan. Mises puolestaan vastustaa byrokratiaa (julkista hallintoa), jota ohjaavat säädökset ja määräykset. Misesin mielestä julkinen ja yksityinen on pidettävä jyrkästi erillään ja ainoa keino byrokratian vastustamisessa on julkisen sektorin minimointi.

Onko ajattelijatrion anti näin merkittävä ja uniikki?

Löppösen tarkastelu tuo suomenkieliseen uusliberalismia käsittelevään kirjallisuuteen paljon uutta tietoa koskien uusliberalismin ilosanoman organisatorista levittämistä. Hän kuvaa tarkasti yhtäällä uusliberalismin ideologisen ja organisatorisen keskuksen (*Mont Pèler Society*) perustamista ja toisaalla edellisiin liittyvien muiden yksiköiden ja ajatuspajojen toimintaa mainiten myös Suomessa toimivan ajatuspaja *Liberan*.

Miten uusliberalistinen oppi on yhteiskunnallisesti vaikuttanut? Tätä kysymystä Löppönen tarkastelee laajasti mutta ylimalkaisesti. Hän kuvaa uusliberalismin kansansantaloudellisia vaikutuksia etenkin OECD-maissa tarkastellen muun muassa taloudellisen kasvun ja työttömyyden kehitystä uusliberalismin nousua (1970-luku) seuraavina vuosikymmeninä. Samalla hän erittelee eriarvoisuuden kehitystä eri maissa pohtien myös uusliberalismin vaikutusta demokratiaan ja siitä käytävään keskusteluun. Löppönen pohtii – kumma kyllä – myös uusliberalismin kulttuurisia ja elämäntavallisia ”oheisvahinkoja” sen tehdessä ”yksilöstä yrittäjän, oman itsensä tuottajan”.

Tarkastellessaan uusliberalismin vaikutuksia Löppönen hylkää oman rajauksensa uusliberalismista ensisijaisesti opillisena ajatustapana. Hän ei esitä mitään suoraa kausaalisuutta uusliberalismin ideologisen oppien ja edellä kuvattujen yhteiskunnallisten muutosten välillä, vaan vaikutusmekanismit jäävät mielestäni avaamatta.

Löppöselle ”uusliberalismi on demokraattisen valtion ja demokraattinen kansalaisuuden vas-

tainen poliittinen ideologia ja liike”. Uusliberalismi kieltää demokratian yhteiskunnan toiminnan perustana. Se kohottaa ihmisten taloudellisen ansaintalogiikan yhdenvertaisuuden edelle ja korvaa kansalaisuuden individualismilla. Kirjoittajan mukaan uusliberalismin vaikutusvallan seurauksena ihmisten eriarvoisuus ja työttömyys kasvavat ja sosiaaliset ongelmat lisääntyvät; samalla kun ihmisten ja ihmisryhmien välinen luottamus rapautuu.

Näistä voin olla samaa mieltä. Eri asia on sitten se, onko uusliberalismi oppina näiden ongelmallisten asioiden aiheuttaja, vai onko niin, että muut tekijät (finanssipääoma, suuryritykset ja porvarillisten puolueet) tuottavat tiettyjä asioita, jonka seurauksena kuvatut ongelmat syntyvät. Tätä politiikkaa legitimoidaan sitten erilaisilla opeilla, joissa voi tunnistaa uusliberalismin aineksia.

Löppönen kirja on hänen mielestään essee eli yritys valottaa suhteellisen vapaamuotoisesti ja yhteyksiä etsien uusliberalismia. Vaikka Löppönen omalla tavalla perustellusti halua aate- ja oppihistoriallisesta näkökulmasta käsin suunnata tarkastelunsa

uusliberalismiin oppina ja systemaattisena ideologiana, niin kirjan tarkastelut hajoavat käytännössä eri suuntiin: taloudelliset vaikutukset, poliittinen merkitys, yhteiskuntafilosofiset ulottuvuudet, modernin ihmisen identiteetti ym. Löppösen kritikoimasta uusliberalismista on vaikea saada otetta.

Tästä huolimatta Löppösen esitys antaa tärkeää tietoa ohjelmallisen uusliberalismin synnystä ja ajatuksellisesta kehityksestä suhteessa sen vihollisiin (esim. sosiaaliliberalismi ja sosialistiset opit). Kiintoisia ovat myös kirjan kuvaukset siitä, kuinka uusliberalismin aatetta on muun muassa erilaisten ajatuspajojen ja suuren rahan avustuksella markkinoitu eri maissa.

Uusliberalismia olisi syytä tutkia myös Suomessa. Itse näkisin, että tässä ei tulisi rajautua ohjelmalliseen ja opilliseen uusliberalismiin, vaan sitä tulisi tutkia sekä ideologis-poliittisena ohjelmalla että yhtenä osana sitä yleistä kollektiivista tajuntaa, joka muiden ismien (esim. managerialismi) ja myyttien (yksilöllisyyden ja vapauden arvostus) avulla tuottaa myös Suomessa hallitsevaa usporvarillista ideologiaa.